

Patriotyzm w wychowaniu szkolnym dziś i wczoraj. Działania wychowawcze szkół powszechnych powiatu tarnowskiego w zakresie patriotyzmu w latach 1918-1939

Ks. Piotr Skarga tak się modlił: *Wszchemogący, Wieczny Boże, spuść nam szeroką i głęboką miłość ku braciom i najmilszej matce, Ojczyźnie naszej, byśmy jej i ludowi Twemu, swoich pożytków zapomniawszy, mogli służyć uczciwie*

Czy problematyka narodu i Ojczyzny interesuje dzisiejszego ucznia szkoły podstawowej, gimnazjum, czy już młodego człowieka szkoły ponadgimnazjalnej? Może jest to tylko problem pokolenia, które poprzez walkę wyrażało miłość do Ojczyzny i tęsknotę za wolną i niepodległą Polską? Czy dzisiaj kiedy nie trzeba już udowodniać bohaterstwa na polu bitwy lub w niepodległościowej konspiracji, patriotyzm stanie się wkrótce pojęciem abstrakcyjnym?. Czy w dobie szybkich przemian politycznych i przeobrażeń ekonomicznych, w których uczestnictwo wymaga wszechobecnego pośpiechu pozwala nam zastanawiać się nad słowami patriotyzm, Ojczyzna, Polska?. Czy w zjednoczonej Europie należy zamazywać narodowe tradycje, zapominać o swojej kulturze i zaprzestać manifestowania patriotyzmu? Wydałoby się, że są to pytania bez sensu, bo przecież wszyscy lub zdecydowana większość odpowiedziałaby, czasem nawet z oburzeniem, że nie.

A jednak takie zagrożenie istnieje, kiedy bowiem jedyną formą ukazywania postaw patriotycznych są tylko relacje z uroczystości państwowych w mediach i otwarcia miejsc pamięci narodowej, które nie zawsze są w stanie skłonić młodych ludzi do zastanowienia się nad ich stosunkiem do własnego kraju. Zagrożenie takie istnieje kiedy w imię poprawności historycznej przyjmujemy interpretację naszych dziejów dokonywaną przez obcych historyków i wyrzekamy się własnej prawdy historycznej, a także staramy się zeuropeizować na siłę nawet te wydarzenia z naszej historii, które powszechnie uważane są narodową świętością. W mediach prawie nie ma dyskusji na temat patriotyzmu. Ludzie, zapytani, czy czują się patriotami, zazwyczaj odpowiadają, że tak, czy jednak z pewnością są to deklaracje rzeczywiste, czy rozumiany jest sens tego słowa. Warto w to wierzyć, bo patriotyzm jest obowiązkiem obywatelskim. Żyjemy przecież w konkretnej ojczyźnie, pochodzimy z określonego terytorium kulturowego, mamy swój język i tradycję, a nawet specyficzną mentalność. Patriotyzm, to postawa wyrażająca szacunek wobec tradycji i kultury, miłości do narodu i Ojczyzny.

Dzisiejsza polska „nowoczesność”, często wyrzeka się tak rozumianego patriotyzmu. A jeśli ktoś tak to rozumie, to może narazić się na nazwanie go ksenofobem i nacjonalistą. Dzisiaj nasza poprawność polityczna nakazuje nam brać winę za niepopelnione czyny. Jako Polacy przepraszamy za antysemityzm, który podobno jest naszą cechą narodową, nie możemy mówić o Niemcach, jako o tych, którzy wywołali II wojnę światową i czy domagać się wyjaśnienie sprawy Katynia, czy wydarzeń wołyńskich. Do absurdu doprowadziliśmy na arenie międzynarodowej słowo „przepraszamy”, tak, że w ogóle powinniśmy przeprosić wszystkich, że jeszcze jesteśmy Polakami. Czy robią to tak inne narody?

Amerykanie mówią krótko: kochamy swój kraj i podczas słuchania hymnu narodowego stają na baczność z dłonią na sercu. Dla Francuzów najważniejszym przejawem patriotyzmu jest używanie wyłącznie języka francuskiego, kupowanie tylko francuskich produktów we francuskich sklepach. W Japonii podczas śpiewania hymnu, wszyscy muszą stać z twarzą zwróconą w stronę flagi państwowej. Nasi sąsiedzi niezależnie od narodowości sugestywnością swoich argumentów potrafią świetnie prezentować swoją historię minimalizując przy okazji nasze tradycje. Patrioci tych krajów są dumni z przynależności do własnego kraju, dumni z jego historii i kultury. Swój patriotyzm często wyrażają poprzez symbole. Tymi symbolami dla nas mogą być święta: Niepodległości (11 listopad), Konstytucji 3-go Maja i mało popularne patriotyczne święto - Dzień Flagi Narodowej (2 maj). Każde z tych świąt ma swoją wymowę patriotyczną. Na całym świecie, każde szanujące się państwo posiada swoje święto narodowe. Do tych świąt społeczeństwo jest przygotowywane, a dzieci w szczególności uczone są patriotyzmu, by w przyszłości, te narodowe, patriotyczne święta, były nie tylko dniami wolnymi od pracy. Czym dla współczesnego Polaka jest Święto 11 Listopada, czy to wyłącznie dzień wolny od pracy, czy też mamy z jego okazji jakieś patriotyczne refleksje? Ten szczególny dzień skłania do poważanej refleksji na temat patriotyzmu. Czy jesteśmy patriotami tylko podczas wielkich zagrożeń, czy także na co dzień wtedy, gdy szanujemy się symbole narodowe, kiedy pamiętamy o ważnych wydarzeniach i rocznicach. Bohaterskie czyny wymagane są rzadko, a może dziś wystarczy tylko uczciwa i twórcza praca dla Ojczyzny, rzetelne zdobywanie wiedzy, odpowiedzialność w polityce, codzienna dbałość o język ojczysty w mowie i w piśmie, szacunek dla narodowej i lokalnej tradycji.

Patriotyzm winniśmy wykazywać wszyscy, w sposób różny, ale godny naszego naszej narodowości. W propagowaniu i kształtowaniu wychowania patriotycznego nie do przecenienia jest w tym zakresie rola szkoły. Poprzez nauczanie historii, języka polskiego, różnorodne działania wychowawcze wprowadza uczniów w wartości wolności

i niepodległości Ojczyzny, które przenikały przecież myślenie polityczne, społeczne i religijne całe pokolenia Polaków, stanowiły przedmiot marzeń i cel często okupiony ofiarami i cierpieniami walk powstańczych i wojen. Nauczyciele przekazując uczniom wiedzę na ten temat, winni przede wszystkim starać się w nich obudzić uczucia dum z odniesionych zwycięstw i dokonań oraz wpajać szacunek do dziedzictwa narodowego. Dokonując na ten temat refleksji zauważmy, jak wychowanie patriotyczne było realizowane w szkołach powszechnych powiatu tarnowskiego w II Rzeczypospolitej i nie mówmy, że to było dawno, w innych warunkach... nie szukajmy usprawiedliwienia!

„Dążeniem naszym ma być przede wszystkim rozbudzanie w dzieciach miłości Ojczyzny”

inspektor szkolny Jan Lubowiecki

*z Księgi protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej 7 kl.
w Tuchowie (od 15 sierpnia 1915 r. do 23 października 1924 r.)*

W okresie 20 - lecia międzywojennego istotną rolę w procesie nauczania odgrywały zagadnienia wychowawcze, a wśród nich kształtowanie postaw patriotycznych dzieci. Statut szkoły powszechnej wyraźnie stwierdzał iż:

[...]„program wychowania winien zgodnie z funkcją społeczno-państwową szkoły powszechnej zapewnić dzieciom-przez wyrobienie religijne, moralne, umysłowe, fizyczne-podstawy wychowania, niezbędne dla każdego obywatela oraz właściwe przygotowanie do życia z należyтым uwzględnieniem kultury życia codziennego. Program ten winien być dostosowany do potrzeb środowiska oraz wieku i rozwoju dzieci”¹.

Działania wychowawcze szkoły stawały się więc integralną częścią pracy dydaktycznej. I odwrotnie. Należycie zorganizowany proces dydaktyczny był istotnym czynnikiem wychowania. Zarówno praca dydaktyczna jak i wychowawcza szkoły miała na celu wytworzenie u uczniów jako przyszłych obywateli przeświadczenia, że ich działania służą państwu, które jest dobrem wspólnym. Szkoła winna więc realizować założenia wychowania państwowego opartego o poszanowanie pracy, narodowej kultury i tradycji, wartości czynów wielkich Polaków. Dużą wagę przywiązywano także do wychowania religijnego ².

¹ Statut publicznych szkół powszechnych siedmioletnich. Załącznik do rozporządzenia Ministra WRiOP z dnia 21 listopada 1933 roku. Dz Urz. MWRiOP 1933 r. nr 14, poz. 194, paragraf 59.

² W. Gałęcki, Najważniejsze zagadnienia wychowawcze w dzisiejszej szkole powszechnej, Dz. Urz. KOSK, 1937, nr 7, poz. 94, s. 200-206

O realizacji programu wychowania decydował kierownik szkoły oraz nauczyciele poprzez : bezpośredni wpływ na uczniów w szkole i poza szkołą, nauczanie, kierowanie samowychowaniem uczniów, organizowanie życia zbiorowego uczniów, utrzymywanie stałego kontaktu z domem rodzicielskim³ W procesie wychowania nauczyciele zobowiązani byli wykazywać się życzliwym i opiekuńczym stosunkiem do uczniów, dbać o ich zdrowie i bezpieczeństwo, dawać osobisty przykład oraz opiekować się organizacjami szkolnymi. Dla nauczycieli szczególnie ważny był przykład osobisty. W księdze protokołów rady pedagogicznej szkoły im. Henryka Sienkiewicza możemy przeczytać:

[...] „Przykład nauczycielki, to żywa księga moralności dla wychowanki, w której ona ustawicznie czyta i niby w zwierciadle się przygląda, a stosownie do charakteru nauczycielki dobre lub ujemne strony w siebie wchłania. Nauczycielka zatem, przestrzegająca zawsze instrukcji ,miłująca swe obowiązki i zapałem wykonująca pracę, kochająca dzieci, wyrozumiała, cierpliwa, religijna, szanująca bez różnicy wszystkie, choćby najniższe stany, do których rodzice uczennic należą-potęgą własnego przykładu pociągnie uczennice za sobą, zaprowadzi dokąd zechce, wykształci w nich te wszystkie zalety i cnoty, jakimi sama jaśniej i ożywi chęcią i zapałem gorliwego wypełniania obowiązków⁴.

Chcąc osiągnąć w procesie dydaktycznym wartości wychowawcze nauczyciele winni odpowiednio dobierać przekazywane treści i dostosowywać je do poziomu nauczania oraz wykazywać właściwy stosunek do wykonywanej przez siebie pracy. Planowane cele wychowawcze uczyący osiągalni poprzez: zakładanie w szkole organizacji młodzieżowych, organizowanie uroczystości o charakterze patriotycznym, imprez artystycznych, wycieczek, wieczornic i apeli propagujących postawy wybitnych Polaków i wartości przez nich reprezentowane. Dążąc do nawiązania kontaktów z rodzicami i lokalną społecznością, szkoły organizowały także imprezy dla środowiska. Nawiązywanie takich kontaktów nie zawsze było łatwe, szczególnie na wsi. Przyczyny takiego stanu rzeczy były różne. Na trzy z nich zwrócił uwagę kierownik szkoły w Bistuszowej pisząc w kronice:

[...] „Dnia 10 i 11 listopada 1928 roku obchodziliśmy 10 lecie niepodległości Polski...Na popołudnie w ten dzień zaprosiliśmy do sali szkolnej starszych obywateli na te uroczystości gdzie dzieci śpiewały i deklamowały odpowiednie utwory. Także i tu nie dopisał udział ludności. Dzieci szkolne przybyły w komplecie, zaś starszych przybyło około 15 osób. Przyczyną tego jest brak wyrobienia państwowości polskiej wśród starszego pokolenia, które żyło się z duchem zaborców oraz także brak oświaty ogólnej z powodu braku szkół

³ Statut publicznych szkół powszechnych siedmioletnich. Załącznik do rozporządzenia Ministra WRiOP z dnia 21 listopada 1933 r. Dz.Urz. MWRiOP 1933 r. nr 14, poz. 194, paragraf 62.

⁴ Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej im. H. Sienkiewicza, b. s.

*powszechnych, a wreszcie typowa bieda wśród tutejszych ludzi, gdzie w tym wypadku myśl nie wlatowała nad szersze poziomy*⁵.

Takie postawy rodziców nie były jednak nagminne. Działania szkół powodowały, że rodzice powoli zaczęli rozumieć potrzebę nawiązania z nimi współpracy.

Szkoły zarówno miejskie jak i wiejskie organizowały z okazji wydarzeń historycznych mających znaczenie dla Polski dużą liczbę imprez i uroczystości poświęconych: rocznicom urodzin lub śmierci wielkich postaci w tradycji narodowej. Uroczystości związane z wybitnymi postaciami najczęściej dotyczyły: Bolesława Chrobrego, Kr. Jadwigi, Tadeusza Kościuszki, Kazimierza Pułaskiego, Ks. Józefa Poniatowskiego, gen. Henryka Dąbrowskiego, Józefa Wybickiego, Stanisława Staszica, Józefa Bema; postaci bardziej współczesnych: Marii Konopnickiej, Henryka Sienkiewicza, Gabriela Narutowicza. Pojawiały się też osoby wnoszące pozytywne wartości do historii powszechnej np.: Jerzy Waszyngton czy związane z historią Polski np.: Napoleon Bonaparte. Świątowano uroczystości kolejnych rocznic sprawowania władzy przez Ignacego Mościckiego oraz wszystkie rocznice związane z osobą marszałka Józefa Piłsudskiego.

Przebieg takiej uroczystości w szkole powszechnej w Piotrkowicach wyglądał w sposób następujący: słowo wstępne, deklamacja wiersza „O naszym Naczelniku Piłsudskim”, odśpiewanie pieśni „I Brygada”, wiersze: „Wódz”, „Opowiedz nam dzisiaj bracie”, pieśń „Hasło”, wiersze: „Kto jak on”, „Za wierną służbę”, pieśń „Czas do pracy czas” i na zakończenie hymn państwowy⁶. Kierownik szkoły powszechnej w Bistuszowej napisał:

*[...], 19 marca 1935 roku obchodziła szkoła uroczystości imieniny Pana Marszałka Józefa Piłsudskiego. Program był następujący: rano nabożeństwo w kościele parafialnym w Ryglicach. Po południu wieczorem uroczysty obchód w tutejszej sali szkolnej, na który złożyły się śpiewy, deklamacje dzieci, przemówienie kierownika szkoły oraz piękny obrazek sceniczny aktualny do uroczystości odegrany przez zespół szkolny i byłych wychowanków, który podobał się wszystkim zebranym*⁷.

Biorąc pod uwagę wydarzenia historyczne to najczęściej uroczystości obchodzono rocznicę bitew: pod Wiedniem, pod Oliwą, „Cudu nad Wisłą”, rocznicę powstania listopadowego, styczniowego, odzyskania dostępu do morza-zaślubiny z Bałtykiem (gen.

⁵ Kronika szkoły w Bistuszowej, s. 25.

⁶ Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Piotrkowicach. b. s.

⁷ Kronika szkoły w Bistuszowej, s. 33.

Józef Haller), utworzenia państwa polskiego po I wojnie światowej - 11 listopada, uchwalenia Konstytucji 3 Maja, powołania Komisji Edukacji Narodowej .

Szkoła powszechna w Tuchowie organizowała z okazji wydarzeń historycznych dużą liczbę imprez i uroczystości poświęconych: rocznicom urodzin lub śmierci wybitnych postaci z panteonu tradycji narodowej. Uroczystości związane z wielkimi postaciami najczęściej dotyczyły: osoby Marszałka Józefa Piłsudskiego, patrona szkoły - Stanisława Staszica, króla Bolesława Chrobrego, poety Juliusza Słowackiego, św. Stanisław Kostki, gen. Józefa Bema, pisarza Henryka Sienkiewicza.

W dniu 23 października 1924 roku rada pedagogiczna tej szkoły na wniosek kierownika podjęła uchwałę o uczeniu wydarzenia, jakim było sprowadzenie do kraju zwłok twórcy Trylogii. Opracowany został plan uroczystości, na który składało się nabożeństwo żałobne odprawione przez szkolnego katechetę ks. Jana Fortunę oraz prelekcje nauczycieli w klasach, których tematem była osoba, życie i działalność pisarza ⁸.

Systematycznie w szkole odbywały się uroczystości związane z imieninami Marszałka Józefa Piłsudskiego, a po jego śmierci 12 maja 1935 roku z kolejnymi rocznicami tego wydarzenia. Miały one szczególnie podniosły charakter. Na przebieg takiej uroczystości składały się: nabożeństwo, poranek z okolicznościowym referatem, śpiewy patriotycznych pieśni. Dla przykładu: podczas obchodów imieninowych Marszałka w 1929 roku kierownik szkoły Adolf Wojtanowski wygłosił referat pt.: „*Józef Piłsudski jako twórca wojska polskiego*” ⁹. Często współorganizatorem tych uroczystości był Związek Strzelecki ¹⁰.

⁸ Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej 7 kl. w Tuchowie (od 15 sierpnia 1915 r. do 23 października 1924 r.), b. s.

⁹ Księga protokołów z konferencji grona nauczycielskiego w Tuchowie (od 4 listopada 1924 r. do 13 listopada 1950 r.), s. 119.

¹⁰ Tamże, strony różne.

¹¹ Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej 7 kl. w Tuchowie (od 15 sierpnia 1915 r. do 23 października 1924 r.), b. s.

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej 7 kl. w Tuchowie (od 15 sierpnia 1915 r. do 23 października 1924 r.), b. s.

¹² Księga protokołów z konferencji grona nauczycielskiego w Tuchowie (od 4 listopada 1924 r. do 13 listopada 1950 r.), s. 28.

¹³ Księga protokołów z konferencji grona nauczycielskiego w Tuchowie (od 4 listopada 1924 r. do 13 listopada 1950 r.), s. 104 - 105.

¹⁴ J. w; P Juško, *Historia szkolnictwa powszechnego w Tuchowie w okresie II Rzeczypospolitej*, Tuchów 2004, s. 108.

¹⁵ Księga protokołów z konferencji grona nauczycielskiego w Tuchowie (od 4 listopada 1924 r. do 13 listopada 1950 r.), s. różne

¹⁶ Kronika szkoły im . S. Konarskiego, s. 12; Ł. Winczura, *Minął wiek. Z dziejów Szkoły imienia Stanisława Konarskiego w Tarnowie*, Tarnów 2000. s. 71.

Oprócz szkoły odbywały się one również w budynku miejscowego „Sokoła”. W roku 1931 w ramach obchodów święta Marszałka wysłane zostały do Niego od miejscowej dziatwy i nauczycieli kartki z życzeniami imieninowymi¹¹.

Ważnymi uroczystościami odbywającymi się w szkole były imprezy organizowane z okazji święta jej patrona Stanisława Staszica. Grono pedagogiczne świadome osiągnięć Stanisława Staszica na gruncie oświaty, uchwaliło na posiedzeniu rady w dniu 20 stycznia 1926 roku uczcić setną rocznicę śmierci wielkiego Polaka, nadając miejscowej szkole jego patronat¹². Ponadto w każdej klasie wisiał na ścianie życiorys księdza Staszica, a nauczyciele odpytywali uczniów z jego znajomości.

10 i 11 listopada 1928 roku w szkole tuchowskiej odbyły się uroczystości z okazji 10 - lecia istnienia II Rzeczypospolitej. Ich plan przewidywał: uroczyste nabożeństwo, okolicznościowy poranek, pochód uczniów, a także obsadzenie jednej z okolicznych dróg wjazdowych do Tuchowa drzewkami owocowymi, co z resztą odłożono do wiosny¹³. Obowiązki związane z przygotowaniem powyższych uroczystości, grono nauczycielskie rozłożyło między siebie w następujący sposób: okolicznościowe przemówienia przygotował i wygłosił kierownik - Adolf Wojtanowski, nauką i kierowaniem śpiewami wykonywanymi przez uczniów zajęli się Leopold Kluger i Stanisław Wiatr, wyborem deklamacji i przygotowaniem uczniów do ich wygłoszenia - Jadwiga Klugerowa i Maria Rudnicka, odpowiednim udekorowaniem sali i budynku szkolnego - Henryka Moskalowa i Karol Frączkiewicz¹⁴.

Rokrocznie świętowano w szkole rocznice uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Szkoła organizowała je w sposób bardzo uroczysty. Program szkolny, na który składały się deklamacje patriotycznych wierszy oraz śpiewy narodowych pieśni takich jak: „*Witaj majowa jutrzeńko*”, „*Za tą głębią*”, „*Rotę*”, włączany były w ogólne obchody organizowane przez władze samorządowe oraz Towarzystwo Szkół Ludowych¹⁵.

¹⁷ Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. T. Kościuszki, s. 249.

W szkole im Stanisława Konarskiego w Tarnowie obchody 150 rocznicy założenia KEN i śmierci patrona zorganizowane w dniu 27 października 1923 r. wyglądały następująco: msza święta odprawiona w kościele na Burku celebrowana przez ks. Stanisława Bastę, akademia w budynku szkoły, wystąpienia zaproszonych gości: inspektora szkolnego Jana Lubowieckiego i ks. J. Lubelskiego¹⁶. W uroczystości brali udział przedstawiciele władz miejskich, powiatowych, szkolnych i kościelnych oraz reprezentanci pozostałych szkół tarnowskich.

Obchody imienin marszałka Józefa Piłsudskiego (19 marca), prezydenta, rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja czy odzyskania niepodległości odbywały się we wszystkich szkołach powiatu i znajdowały się w planach uroczystości szkolnych. W każdej szkole opracowywany był taki plan, który przyjmowała do realizacji rada pedagogiczna np.: w szkole im. Tadeusza Kościuszki w Tarnowie w roku szkolnym 1937-1938 wyglądał on następująco: Tydzień Szkoły Powszechnej, Dzień Oszczędności, Święto Niepodległości, imieniny Prezydenta RP, imieniny Marszałka, rocznica Konstytucji 3 Maja, Dzień Matki, Rocznicą śmierci Marszałka¹⁷

Plany uroczystości w poszczególnych szkołach różniły się od siebie. Najważniejsze państwowe uroczystości były te same, natomiast pozostałe szczególnie lokalne ustalały placówki we własnym zakresie.

Ważnymi uroczystościami dla szkół były akty nadawania im sztandarów m.in.. w szkole im Stanisława Konarskiego w dniu 30 września 1933 roku odbyła się uroczystość poświęcenia sztandaru szkolnego. Dokonał tego ordynariusz tarnowski biskup Franciszek Lisowski. Miała ona następujący przebieg: msza w kościele Najświętszej Marii Panny na Burku, akademia w szkole - okolicznościowy program, na który złożyły się: przysięga uczennic, program artystyczny, wbijanie gwoździ do sztandaru przez Rodziców Chrzestnych i gości. Na uroczystość zostali zaproszeni przedstawiciele Kuratorium, Rady Szkolnej Powiatowej, Magistratu, delegacje szkół, nauczyciele, rodzice uczennic. Dla dzieci dzień ten był wolny od nauki¹⁸.

¹⁸ Ł. Winczura, op. cit., s. 75.

¹⁹ Ł. Winczura, op. cit., s. 75; „Gość Niedzielny” 1999 r., nr 41, s. 20 - M. Rzepka, *100 lat szkoły im. ks. S. Konarskiego*.

²⁰ Kronika szkoły im. J. Słowackiego, s. 127.

²¹ Księga protokołów szkoły powszechnej w Golance, b. s.; Kronika szkoły ludowej jednoklasowej mieszanej w Zabłędzy, b. s.

Uroczystości takie odbywały się także w innych szkołach miasta Tarnowa np.: we wrześniu 1928 r. odbyło się poświęcenie sztandaru w szkole im. K. Brodzińskiego. Był to pierwszy sztandar szkolny w powiecie tarnowskim. Zakupiony został za pieniądze dobrowolnie zebrane przez uczniów.

Kwestie finansowe powodowały, iż sztandary pojawiały się w szkołach miejskich, którym łatwiej było je pozyskać. Uroczystości nadania sztandaru wymagały znacznych środków finansowych np.: cena wykonania sztandaru i gwoździ w szkole im. Stanisława Konarskiego zamknęła się kwotą 800 zł. Znaczej pomocy finansowej szkole udzielili z tej okazji rodzice¹⁹.

Ważną dla szkół uroczystością były rokroczne obchody odzyskania niepodległości. W dniu 11 listopada przed płytą Nieznanego Żołnierza uczniowie męskich szkół powszechnych Tarnowa składali hołd poległym w obronie Ojczyzny.

Szkoły brały także udział w uroczystościach organizowanych przez inne instytucje np.: 22 maja 1927 roku podczas poświęcenia sztandaru 16 pułku piechoty przez Ignacego Mościckiego. Uczennice szkół tarnowskich utworzyły wzdłuż ul. Krakowskiej szpaler przez, który przejeżdżał Prezydent. Uczennica szkoły im. Juliusza Słowackiego wyróżniona została fotografią Prezydenta z jego autografem²⁰.

W szkołach oprócz imprez o charakterze państwowym odbywały się również uroczystości o treści religijnej. W szkole w Golance obchodzono uroczyste rocznice śmierci Papieża Piusa XI i Biskupa Tarnowskiego Franciszka Lisowskiego, a w szkole w Zabłędzy rocznice konsekracji św. Stanisława Kostki²¹. Część tych uroczystości organizowana była podczas wizytacji parafii przez biskupów np.: parafii Zabłędza w dniu 4 i 5 czerwca 1926 roku przez biskupa Edwarda Komara.

W sposób uroczysty dokonywano aktu poświęcania szkół np.: 10 czerwca 1923 roku uroczystość taka odbyła się w szkole im. Stanisława Konarskiego, podczas, której poświęcono szkołę Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. Mszę Świętą odprawił i kazanie wygłosił szkolny katecheta ks. Władysław Mierzejewski, kapłan ze Zgromadzenia Księżych Misjonarzy Świętego Wincentego a Paulo²².

²² Ł. Winczura, op. cit., s. 70.

²³ „Głos Nauczycielski” 1932, nr 20, s. 344.

²⁴ W. Spasowski, *Wychowanie społeczne [w:] Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach 1918-1939*. Opr. B. Ługowski, F. Araszkievicz, s. 147.

W okresie międzywojennym w szkołach powszechnych powiatu tarnowskiego istniało szereg organizacji uczniowskich. Spełniały one bardzo ważną rolę w kształtowaniu postaw obywatelskich uczniów. Działalność ich była także ściśle związana z problematyką pracy ideowo-wychowawczej szkoły, którą dokładnie precyzowały programy nauczania. Cele i zadania organizacji uczniowskich wynikały również z ogólnych założeń programu wychowania, który został nakreślony w ustawie i statucie publicznych szkół powszechnych. Organizacje uczniowskie były jednym z elementów procesu wychowania, który winien uwzględniać koordynację wszystkich poczynań wychowawczych na terenie placówki. Zaczęły one powstawać w szkołach zaraz po odzyskaniu niepodległości. Zdecydowana ich większość powstała jednak z początkiem lat trzydziestych, bowiem nowa ustawa o systemie oświaty bardzo wyraźnie kładła nacisk na wychowanie, szczególnie państwowe.

Podkreślił to też minister Janusz Jędrzejewicz w swoim przemówieniu sejmowym w dniu 20 stycznia 1931 roku mówiąc, iż jednym z ważniejszych celów wychowania jest ... „przygotowanie młodzieży do pracy państwowo-obywatelskiej na każdym odcinku...”²³, a w ramach swojej działalności wychowawczej:

*[...] „szkoła powinna z jednej strony rozwinąć instynkty i uczucia społeczne dzieci i młodzieży drogą wszelkiego rodzaju organizacji samorządowych, wspólnych zabaw i związków pracy, z drugiej zaś strony powinna pobudzić ich rozwój w kierunku zainteresowań najgłębszych oraz w kierunku ich przyszłego zawodu rozumianego jak najszerszej, w znaczeniu pracy twórczej w służbie idei społecznej i humanistycznej ”*²⁴.

Inspiratorami tworzenia i powstawania organizacji uczniowskich na terenie szkół byli z reguły nauczyciele, i kierownicy. Część organizacji powstawała także z inspiracji władz oświatowych, szczególnie Rady Szkolnej Powiatowej. Ze względu na charakter i specyfikę działalności poszczególnych organizacji można je podzielić na zajmujące się ogólnie wychowaniem poprzez rozwijanie zainteresowań dzieci oraz na realizujące w sposób szczególny założenia wychowania państwowego. W okresie międzywojennym w szkołach powszechnych powiatu tarnowskiego istniało szereg organizacji uczniowskich. Spełniały one bardzo ważną rolę w kształtowaniu postaw obywatelskich uczniów. Działalność ich była także ściśle związana z problematyką pracy ideowo-wychowawczej szkoły, którą dokładnie precyzowały programy nauczania. Cele i zadania organizacji uczniowskich wynikały również z ogólnych założeń programu wychowania, który został nakreślony w ustawie i statucie publicznych szkół powszechnych. Organizacje uczniowskie były jednym z elementów

procesu wychowania, który winien uwzględniać koordynację wszystkich poczynań wychowawczych na terenie placówki. Zaczęły one powstawać w szkołach zaraz po odzyskaniu niepodległości. Zdecydowana ich większość powstała jednak z początkiem lat trzydziestych, bowiem nowa ustawa o systemie oświaty bardzo wyraźnie kładła nacisk na wychowanie, szczególnie państwowe. Inspiratorami tworzenia i powstawania organizacji uczniowskich na terenie szkół byli z reguły nauczyciele, i kierownicy. Część organizacji powstawała także z inspiracji władz oświatowych, szczególnie Rady Szkolnej Powiatowej.

Ze względu na charakter i specyfikę działalności poszczególnych organizacji można je podzielić na zajmujące się ogólnie wychowaniem poprzez rozwijanie zainteresowań dzieci oraz na realizujące w sposób szczególny założenia wychowania państwowego.

W szkole im. Marii Konopnickiej jedną z najliczniejszych działających organizacji było harcerstwo²⁵. W roku szkolnym 1932-1933 liczyło ponad 100 harcerzy i zuchów. Opiekunkami harcerzy i zuchów były: Janina Zajac, Maria Dudziak, Kamila Grzewińska. Nad całością pieczę sprawowała kierowniczką Franciszka Czernecka. Członkowie drużyn harcerskich pomagali przy organizowaniu w szkole akcji dożywiania, pełnili dyżury w świetlicy, dbali o groby powstańców i legionistów, opiekowali się pomnikiem gen. Józefa Bema i grobem Nieznanego Żołnierza, organizowali uroczystości z okazji świąt narodowych, zbierali środki na kolonie dla dzieci biednych, m.in. dzięki takiej pomocy 24 uczennice mogły wyjechać na kolonie do Ochotnicy Dolnej. Dzieci młodsze - zuchy przygotowywały pańniki oraz prezenty z okazji św. Mikołaja dla dzieci z rodzin ubogich. Wszyscy, zarówno harcerze jak i zuchy zdobywali swoje sprawności. W roku szkolnym 1936-1937 w szkole działały dwie drużyny harcerskie. Opiekunką harcerzy była nadal Franciszka Czernecka; poszczególnych drużyn harcerskich: B. Matyjewicz i Maria Hajducka. Zuchów była jedna gromada podzielona na trzy gromadki. Opiekunką gromady zuchowej była Anastazja Jakubiec.

W roku szkolnym 1933-1934 liczba harcerek wynosiła ponad 150 i utrzymywała się na tym poziomie aż do momentu wybuchu wojny. 29 maja 1939 r. drużyny harcerskie obchodziły uroczystości „*Dzień Harcerza*”. Na program uroczystości, która odbyła się na Górze Marcina składało się ognisko, przyrzeczenie harcerskie, przyjęcie nowych członków do harcerstwa oraz odznaczenie Franciszki Czerneckiej odznaką „*Za Zasługę*” przyznaną przez Naczelnika ZHP. Należy podkreślić, iż drużyny harcerskie i zuchowe szkoły należały do przodujących wśród drużyn wszystkich szkół powszechnych na terenie powiatu.

²⁵ Kronika szkoły im. M. Konopnickiej, s. 43

W 1932 roku w szkole im. Tadeusza Kościuszki rozpoczęła swoją działalność drużyna harcerska, która wśród uczniów propagowała w sposób szczególny treści pierwszego punktu prawa harcerskiego „Harcercz służy Bogu i Polsce i sumiennie spełnia swoje obowiązki”. Drużyna opiekowała się miejscową biedną rodziną wspomagając ją w różny sposób. Członkowie drużyny posiadali mundurki, prenumerowali czasopisma: „Harcercz”, „Na tropie” wraz z dodatkiem „Zastępowy” i „Czuj duch” oraz opanowali podstawowe sprawności harcerskie²⁶.

Piszząc o działalności drużyn harcerskich należy wspomnieć, że harcerstwo cieszyło się dużym uznaniem u marszałka Józefa Piłsudskiego. 1 lipca 1921 r. wysłał do harcerzy pismo, w którym pisał:²⁷

[...] Już w latach niewoli przygotowawaliście się do służby ojczyźnie. Uwierzywszy w tę sprawę, że tylko silny i zdrowy, przygotowany odpowiednio naród zdolny jest podjąć zwycięsko zbrojną walkę o niepodległość, poczęliście z całym entuzjazmem młodości zaprawiać swe ciała do trudów życia obozowego, ćwicząc się w rzemiośle wojennym, a dusze swe młode nastrajając na wysoki ton moralny ofiarnej gotowości do czynu...

W okresie międzywojennym szkoły były także często miejscem spotkań lokalnego środowiska. Dysponując bazą lokalową udostępniły ją różnym organizacjom społecznym. Z inicjatywą tworzenia takich organizacji występowali kierownicy szkół i nauczyciele.

W Klikowej w lipcu 1931 roku utworzony został Związek Strzelecki. Prezes Związku Jan Świątek, były oficer i kierownik szkoły za najważniejszy cel organizacji uznał krzewienie wśród uczniów patriotyzmu i tężyzny fizycznej. Młodzież związkowa często organizowała dla środowiska lokalnego, a nawet miasta Tarnowa imprezy i uroczystości o charakterze narodowym zyskując uznanie i aplauz. 17 października 1937 roku w szkole odbyła się uroczystość poświęcenia figury Serca Pana Jezusa. Miała ona bogatą oprawę artystyczną i duże walory wychowawcze. Wziął w niej udział Ks. Bp. Ordynariusz Franciszek Lisowski. Zorganizowana przez szkołę z twej okazji akademii wywarła ogromne wrażenie na mieszkańcach Klikowej:... „zapisala się głęboko w pamięci Klikowian, aby być dla nich pociechą i pokrzepieniem na ciężkie chwile...”²⁷.

W szkołach powszechnych II Rzeczypospolitej znaczącą rolę odgrywały zagadnienia wychowawcze i opiekuńcze. Zapisane w statutach szkół były częścią składową procesu

²⁶ Księga protokołów szkoły im. T. Kościuszki, s. 10.

²⁷ M. Sikorski, *Myśl wychowawczo-szkoleniowa Marszałka Józefa Piłsudskiego w latach 1918-1935*, Toruń 2005, s. 158.

²⁷ „*Nasza Sprawa*”, nr 44 z 3 października 1937 r., s. 620; Gomola R., *Szkoła Podstawowa w Klikowej (1883-1998). Zarys dziejów*, Tarnów-Klikowa 1998, s. 28.

dydaktycznego. Realizując założenia wychowania państwowego, szkoła miała na celu kształtowanie u uczniów poszanowanie pracy, narodowej kultury i tradycji oraz wartości chrześcijańskich. Istotną rolę w osiągnięciu tych założeń odgrywać miał osobisty przykład kadry pedagogicznej.

Szkoły w ramach działań wychowawczych organizowały z okazji wydarzeń historycznych dużą liczbę imprez i uroczystości, zarówno o charakterze państwowym jak i religijnym. Oprócz imprez rozwijających u uczniów uczucia patriotyczne, odbywało się także szereg innych uroczystości związanych z tradycją lokalną i środowiskową. Często w repertuarze obchodów poszczególnych wydarzeń przewidziane były przedstawienia i spektakle grane przez uczniów. Cieszyły się one znaczną frekwencją i dużym uznaniem ze strony ich rodziców. Oprócz rozwijania u uczniów postaw patriotycznych, przedstawienia wyzwały u nich przeżycia artystyczne oraz miały także na celu zbieranie środków finansowych na potrzeby szkoły i pomoc uczniom biednych. Nie zawsze takie zbiórki przynosiły wymierne efekty. Wynikało to w dużej mierze ze zubożenia społeczeństwa, szczególnie na wsi.

Ważnym elementem procesu wychowawczego były również wycieczki krajoznawcze. Miały one znaczne walory dydaktyczne, ułatwiające realizację programów nauczania. Ilość wycieczek organizowanych przez szkoły była jednak uzależniona w dużej mierze od możliwości finansowych rodziców.

Ważną rolę w kształtowaniu postaw obywatelskich uczniów odgrywały organizacje istniejące w szkołach powszechnych. Były one jednym z elementów procesu wychowania. Zdecydowana ich większość powstała na początku lat trzydziestych, bowiem nowa ustawa o systemie oświaty wyraźnie kładła nacisk na wychowanie państwowe.

W szkołach powiatu tarnowskiego działały przede wszystkim takie organizacje uczniowskie jak: PCK, LOPiP, harcerstwo, SKO, Liga Morska i Kolonialna, Związek Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, Krucjata Eucharystyczna, Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej, Legion Młodych, Strzelec i inne.

Sumując powyższe rozważania należy podkreślić, że w programach wychowawczych szkół powszechnych powiatu dominowały działania o charakterze patriotycznym i religijnym. Odzyskanie niepodległości wyzwoliło wśród nauczycieli nastroje patriotyczne i szacunek do Ojczyzny. Starli się oni przy pomocy różnych metod przekazywać go uczniom rozumiejąc, że jest to ważna forma budowy polskiej państwowości, umacniania narodowej tożsamości oraz kształtowania powinności obywatelskich. Czy dziś jest to nieaktualne...?

BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. Źródła rękopiśmienne

Historia szkolna-szkoła powszechna w Gromniku.

Kataster nauczycieli szkół powszechnych założony wskutek rozporządzenia Kuratorium Okręgu Szkolnego z dnia 1 marca 1921 r.

Kronika parafii tuchowskiej św. Jakuba.

Kronika szkoły im. K. Brodzińskiego w Tarnowie od roku 1924 do 1939 r.

Kronika szkoły powszechnej im. M. Konopnickiej w Tarnowie.

Kronika szkoły w Bistuszowej.

Kronika szkoły im. T. Czackiego w Tarnowie.

Kronika szkoły im. S. Konarskiego w Tarnowie.

Kronika szkoły im. J. Słowackiego w Tarnowie.

Kronika szkoły wydziałowej im. M. Kopernika w Tarnowie za lata 1901-1946.

Kronika szkoły ludowej jednoklasowej mieszanej w Zabłędzy.

Kronika szkoły im. K. Hoffmanowej w Tarnowie..

Kronika szkolna-szkoła podstawowa w Szynwałdzie od 1914 do 1987 r

Kronika szkoły publicznej w Zalasowej.

Kronika szkoły powszechnej w Siedliskach (od założenia szkoły do roku szkolnego 1885-1886.

Kronika szkoły w Janowicach zaprowadzona w 1865 r.

Kronika szkoły w Joninach.

Kronika szkolna w Pleśnej od 1889 do 1949 r.

Kronika szkolna zaczęta w 1915 r. zakończona 27 października 1947 r. Szkoła powszechna w Lichwinie.

Kronika szkolna 7 klasowej publicznej szkoły w Brzozowej.

Księga protokołów rady pedagogicznej (od 27 maja 1927 r. do 28 kwietnia 1943 r.) szkoły powszechnej w Jodłówce Tuchowskiej.

Księga protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej szkoły w Jodłówce Tuchowskiej z lat 1927-1935.

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. T. Kościuszki.

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. S. Konarskiego w Tarnowie.

Księga protokołów szkoły powszechnej w Golance.

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. H. Sienkiewicza w Tarnowie..

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. K. Hoffmanowej w Tarnowie.

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. T. Czackiego w Tarnowie.

Księga protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Siedliskach (od 23 września do 20 lutego 1933 r.).

Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. M. Konopnickiej w Tarnowie.
Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. S. Staszica.
Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej 7 klasowej w Tuchowie (od 4 listopada 1924 r. do 13 listopada 1950 r.).
Księga protokołów z konferencji grona nauczycielskiego w Tuchowie (od 5 lipca 1915 r. do 23 października 1924 r.).
Księga protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Piotrkowicach (od 7 września 1910 r. do 20 sierpnia 1934 r.) .
Księga protokołów komitetu rodzicielskiego szkoły im. K. Hoffmanowej.
Księga uchwał rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Piotrkowicach.
Księgi protokołów z posiedzeń Rady Gminy Klikowa z lat 1889-1950.
Księga protokołów Rady Gminy w Wierzchosławicach od 27 lipca 1928 r. do 2 września 1931 r.
Księga protokołów Rady Szkolnej Miejscowej w Siedliskach (od 9 maja 1897 r. do 18 października 1936 r.).
Księga protokołów Rady Szkolnej Miejscowej w Jodłówce Tuchowskiej (od 1927 r. do 1947 r.).
Księga protokołów z posiedzeń Rady Szkolnej Miejscowej w Tuchowie.
Wykazy nauczycieli/lek/ z roku 1915, 1916, 1918, 1919, którym przypada dodatek pięcioletni.

2. Źródła drukowane

Statut publicznych szkół powszechnych siedmioletnich. Dz.Urz. Min.WRiOP, 1933, nr 14.

C z a s o p i s m a

„Głos Nauczycielski” 1932, nr 20.

„Gość Niedzielny”, 1999 , nr 41.

„Nasza Sprawa”, 1937, nr 44.

O p r a c o w a n i a

Gałęcki W., *Najważniejsze zagadnienia wychowawcze w dzisiejszej szkole powszechnej*, Dz. Urz. KOSK, 1937, nr 7, poz. 94.

Garbowska W., *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939*, Wrocław 1976.

Gomoła R., *Szkoła Podstawowa w Klikowej (1883-1998) Zarys dziejów*, Tarnów-Klikowa 1998.

Juśko E., *Szkolnictwo powszechne w powiecie tarnowskim w latach 1918-1939*, Lublin 2003.

Juśko E., *Nauczyciele szkół powszechnych powiatu tarnowskiego w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2005.

Juśko E., *Działalność wychowawczo-opiekuńcza szkół powszechnych w powiecie tarnowskim w latach 1918-1939*, „Roczniki Humanistyczne, T LII, z. 2, 2004, s. 146-179.

- Juško P., *Historia szkolnictwa powszechnego w Tuchowie w okresie II Rzeczypospolitej*,
Tuchów 2004.
- Łabno J., *Szkoła Podstawowa im. M. Konopnickiej w Tarnowie 1879-1979*, Tarnów 1979.
- Pytko S., *Z dziejów Szkoły Podstawowej nr 4 im. M. Kopernika w Tarnowie*, Tarnów 1984.
- Ruta Z., *Szkolnictwo powszechne w okręgu szkolnym krakowskim w latach 1918 - 1939*,
Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk 1980.
- Ruta Z., *Szkolnictwo średnie i powszechne [w:] Tarnów Dzieje miasta i regionu*, t. II Red. F.
Kiryk, Z. Ruta, Tarnów 1983, s. 550-559.
- Spasowski W., *Wychowanie społeczne [w:] Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach
1918-1939*. Opr. B. Ługowski, F. Araszkiewicz, Warszawa 1972.
- Sypek A., *Szkoła podstawowa im. M. Kopernika w Tarnowie. Zarys monograficzny [w:]
Rocznik Tarnowski*, Tarnów 1994, s. 105-141.
- Sikorski M., *Myśl wychowawczo-szkoleniowa Marszałka Józefa Piłsudskiego w latach 1918-
1935*, Toruń 2005.
- Śliwiński F., *Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej*, Warszawa - Lwów 1932.
- Trzebiatowski K., *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1918 - 1932*, Wrocław 1970.
- Winczura Ł., *Minął wiek Z dziejów Szkoły imienia Stanisława Konarskiego w Tarnowie*,
Tarnów 2000.